

01/26

ReOS

Recht der Osteuropäischen Staaten

Recht der Osteuropäischen Staaten (ReOS)

Recht der Osteuropäischen Staaten (ReOS) – scientific journal of legal sciences founded by University of Göttingen (Germany) with the purpose of knowledge sharing between Western and Eastern Europe.

Publisher:

Prof. Dr. **Thomas Mann (Begr.)**, Institut für Öffentliches Recht, Lehrstuhl für Verwaltungsrecht, Georg-August-Universität Göttingen

Editorial board:

Prof. Dr. **Toma Birmontienė**, Professorin am Laboratorium für Menschenrechte, Institut für öffentliches Recht, Mykolas-Romeris-Universität (Litauen)

Prof. Dr. habil. **Sabina Grabowska**, University of Rzeszow (Polen)

Prof. Dr. **Thomas Mann (Begr.)**, Institut für Öffentliches Recht, Lehrstuhl für Verwaltungsrecht, Georg-August-Universität Göttingen

Prof. Dr. habil. **Joanna Marszalek-Kawa**, Nicolaus Copernicus University (Polen)

Prof. Dr. **Roman Melnyk (Schriftleitung)**, Hochschule des Rechts (“School of Law”) der M. Narikbayev KAZGUU Universität (Kasachstan)

Dr. jur. **Bernhard Schloer**, DAAD-Langzeitdozent, Nationale Taras-Schewtschenko-Universität Kiew (Ukraine)

Dr. **Agne Tvaronaviciene**, Postdoc am Laboratorium für Mediation und nachhaltige Konfliktlösung, Institut für öffentliches Recht, Mykolas-Romeris-Universität (Litauen)

Dr. iur. **Azamat Egamberdiev**, Dozent des Lehrstuhls für Staatsrecht und Staatsverwaltung der Tashkenter Staatlichen Juristischen Universität beim Justizministerium der Republik Usbekistan

Partners

Netzwerk Ost-West

Rechtsdialog.org

www.uni-goettingen.de/reos

01/2026

ISSN 2199-6245

ReOS 01 / 2026

Inhaltsverzeichnis

E-participation: the Latvian experience <i>Stohova Olha</i>	4
Global practices in regulating special legal regimes <i>Tsytsiura Volodymyr</i>	11
Legal status of a gig-specialist in Ukraine through the prism of European platform work regulation standards <i>Kazimyrova Olha</i>	17

E-participation: the Latvian experience**Stohova Olha**

*Candidate of Political Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Fundamental Jurisprudence and Constitutional Law
Sumy State University, Ukraine
ORCID: 0000-0001-7010-556X*

The article examines the evolution of Latvia's digital environment as a tool for direct citizen influence on public administration. Despite high indicators of digital infrastructure development and the availability of e-services (87% according to the European benchmark), the level of actual public participation remains relatively low, necessitating the search for effective models of interaction between the state and society.

The purpose of the study is to provide a comprehensive assessment of the state of e-participation in Latvia, identify barriers to its development, and analyze the success factors of non-governmental digital platforms. The study is based on the analysis of Latvia's strategic documents through 2030, monitoring of the regulatory framework, and a comparative analysis of digital tools (state portals TAP, Latvija.lv, and the non-governmental platform MyVoice).

It was established that a key problem for state platforms is the high entry threshold and a lack of feedback. In contrast, the MyVoice (ManaBalss) platform has demonstrated the viability of a socio-technical approach. Its effectiveness (resulting in over 85 successful legislative changes) is ensured not only by technological convenience but also by an internal filtering system: legal expertise, constitutionality checks, and the involvement of volunteer specialists. This allows for the transformation of emotional public demands into professional legal proposals. It is proven that the platform's financial independence through micro-donations is a critical factor in building trust among stakeholders.

It has been concluded that Latvia's experience confirms that infrastructural provision alone is insufficient for successful e-democracy. It is necessary to create meaningful participation channels that reduce financial and time barriers for citizens. The most effective model is one where the digital platform acts as a mediator («gatekeeper»), ensuring the quality of civil initiatives and their alignment with democratic values. Further development of e-participation requires overcoming the «transparency deficit» during the stages of initiative review in parliamentary committees and strengthening two-way communication between authorities and activists.

Електронна участь громадян: досвід Латвії**Стогова Ольга Володимирівна**

*кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри фундаментальної юриспруденції та конституційного права
Сумського державного університету, Україна
ORCID: 0000-0001-7010-556X*

Вступ. Цифрове середовище XXI століття створює можливості прямого впливу громадян на прийняття політичних рішень.

Для участі громадянам необхідні як знання демократичного процесу прийняття рішень, так і компетенції в галузі електронних

технологій¹. Електронній участі громадян в Латвії сприяє доступ до інтернету, цифрові навички громадян та представництво державної адміністрації онлайн². Так розвинене покриття надшвидкісним широкосмуговим інтернетом 4G охоплює майже 100% домогосподарств, а уряд Латвії досяг значного прогресу в наданні е-послуг громадянам (87% за європейським бенчмарком), але інструментам прямої участі громадян приділялося менше уваги.

Рівень участі громадян у Латвії порівняно з іншими країнами ЄС низький, і важлива роль у процесі прийняття рішень відводиться громадським організаціям як представникам суспільства, але членами цих організацій є невелика частина населення. Тому електронні інструменти участі в Латвії використовують як сучасне рішення для збільшення кількості громадян, які беруть участь у процесі прийняття рішень та підвищення їхньої активності. Пряма участь сприяє довірі громадян до державного управління та демократії загалом³. Перші приклади е-участі датуються 2007 роком (організація «Tautvaldība»). Державні платформи, як-от «Зменшимо тягар», часто стикаються з браком фінансування. Водночас національний портал *Latvija.lv* дозволяє голосувати за законопроекти, але високий поріг (155 000 підписів) робить цей інструмент малоефективним.

Метою дослідження є оцінка стану електронної участі громадян Латвії та

визначення основних перешкод, які слід подолати для її розвитку. Для досягнення мети дослідження було використано кілька методів дослідження. Для оцінки поточної підтримки електронної участі громадян аналізуються латвійські стратегічні документи: Стратегія сталого розвитку Латвії до 2030 року, Національний план розвитку Латвії на 2021–2027 роки, Керівні принципи згуртованого та активного суспільства на 2021–2027 роки та Керівні принципи цифрової трансформації на 2021–2027 роки.

Для аналізу рівня електронної участі в Латвії було проведено огляд доступних на даний момент цифрових інструментів. У дослідженні розглядаються платформа участі MyVoice (Manabalss), Єдиний портал розробки та узгодження проектів правових актів (TAP-портал), інструменти партисипативного бюджетування та кілька додатків для смартфонів. З усіх державних додатків для смартфонів до огляду включено лише ті, що використовуються для участі громадян в процесі прийняття рішень. Загалом, багато додатків для смартфонів у Латвії використовуються для співпраці та комунікації між громадянами та установами, отже, цифрова присутність знаходиться на високому рівні, а можливості участі громадян потребують подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу. На рівні Європейського Союзу існує значна підтримка ініціатив щодо сприяння демократії, спрямованої на формування сильного громадянського суспільства за участю молоді та продуманого використання онлайн-технологій як способу зміцнення демократії. Підтримка зміцнення демократії та використання можливостей цифрової участі зростає з середини 2020 року, частково як реакція на проблеми та виклики кризи COVID-19. В публічній комунікації підкреслюється, що державне управління цінує участь громадян і зацікавлене в її активізації⁴. У національних

¹ Melin, U., & Wihlborg, E. (2018). Balanced and integrated e-government implementation – exploring the crossroad of public policy-making and information systems project management processes. *Transforming Government: People, Process and Policy*. 12(2), 191–208.

² Seimuskane, L., & Lielpeters., E. (2020). Networked Individualism: A New Narrative for Citizens' Participation in the Decision-Making Process in Latvia. E-monograph From Policy Design to Policy Practice in the European Integration Context. NISPAcee: 239–255.

³ Schmidhuber, L., Ingrams, A. and Hilgers, D. (2021), Government Openness and Public Trust: The Mediating Role of Democratic Capacity. *Public Admin Review*. Volume 81, Issue 1. 91–109. <https://doi.org/10.1111/puar.13298>

⁴ Latvijas Vestnesis (2018). Pilsoniska līdzdalība – uz zema pakāpiena. <https://lvportals.lv/norises/298303-pilsoniskalidzdaliba-uz-zema-pakapiena-2018>

стратегічних документах участь громадян визнається сферою, що потребує покращення. У 2022 році громадяни могли користуватися 132 цифровими послугами, що надаються 26 різними установами. У жовтні 2022 року цією можливістю скористалися 887 541 особа, тобто понад 45% населення Латвії⁵. Офіційний портал державних послуг також може використовуватися для збору підписів за ініціативи громадян, організованими відповідно до Закону «Про загальнонаціональний референдум, законодавчу ініціативу та європейську громадянську ініціативу». У 2019 році було запущено Портал відкритих даних⁶, а у 2020 році – Портал офіційної статистики⁷. У 2019 році громадяни вперше змогли подати заявку на отримання державної офіційної електронної адреси⁸, що має зробити комунікацію між установами та громадянами простішою. Таким чином, можна констатувати наявність цифрового простору та цифрових навичок громадян, що у комплексі мають сприяти електронній участі громадян.

У Латвії існує кілька державних додатків для смартфонів, які є прикладом інструментів цифрової участі, також існують програми для участі, розроблені неурядовим сектором, наприклад, «Участь. Поради. Активізм», розроблена Громадським альянсом Латвії. Тим не менш, аналіз програм показує, що їхня функціональність часто обмежена щодо залучення громадян до процесу прийняття рішень, і не забезпечує зворотній зв'язок. Крім того, кількість користувачів порівняно невелика, мало громадян поінформовано про наявність таких додатків. Успішним прикладом електронної участі громадян у Латвії є платформа

MyVoice (ManaBalss)⁹, де громадяни можуть пропонувати та голосувати за законодавчі ініціативи, які пізніше подаються на оцінку до Парламенту або муніципалітетів. Платформу було засновано неурядовою організацією Sabiedrības Līdzdalības Fonds у 2011 році, і з того часу вона поступово збільшує свій вплив і кількість користувачів. З 2011 року до кінця 2021 року понад 410 000 громадян Латвії скористалися MyVoice (голосували хоча б один раз), а 65 516 нових користувачів приєдналися до платформи у 2021 році. За перші десять років існування загалом 92 ініціативи зібрали необхідну кількість голосів і були офіційно подані, 54 з них були реалізовані Парламентом або місцевими владами¹⁰.

Перша державна платформа участі громадян у Латвії була представлена у вересні 2021 року – Єдиний портал розробки та узгодження проектів правових актів (портал TAP). Цей портал є важливим кроком до електронного урядування в Латвії, оскільки він оцифровує обіг документів і покращує можливості моніторингу процесу прийняття рішень органами публічної влади. Портал може використовуватися для участі неурядовими організаціями, лобістськими структурами, а також окремими громадянами. Крім того, портал може підтримувати інші методи цифрової участі, наприклад, опитування та обговорення.

Електронні інструменти для участі громадян у Латвії використовуються і на муніципальному рівні. Для процесу партисипативного бюджетування в Ризі, щороку, починаючи з 2019 року, використовується онлайн-голосування для визначення тих проектів, ініційованих громадянами, які отримають фінансування з муніципального бюджету. У 2021 році проголосували 3% від загальної кількості населення Риги, а у 2022 – майже 7%. Хоча рівень участі зростає, муніципалітетам потрібно популяризувати партисипаторне бюджетування. Кілька інших муніципалітетів

⁵ State service portal. (2022). Statistics. <https://latvija.lv/en/Statistika>

⁶ Valsts Reģionālās attīstības aģentūra. (2019). Par portalu. <https://data.gov.lv/lv/par>

⁷ Centrālā statistikas pārvalde. (2020). Par portalu. <https://stat.gov.lv/lv/par-portal>

⁸ VARAM. (2019). E-adrese fiziskām personām – vienota un droša saziņa ar valsti. <https://mana.latvija.lv/e-adrese>

⁹ <https://www.manabalss.lv/>

¹⁰ Sabiedrības Līdzdalības Fonds. (2022). Paveiktais. <https://manabalss.lv/pages/paveiktais>

Латвії також використовують цифрові інструменти для процесу партисипаторного бюджетування. Наприклад, муніципалітет Валмієра використовує свою офіційну сторінку, а муніципалітет Марупе – мобільний додаток.

Для порівняння, в Естонії постійно підтримується діалог влади і громадян за допомогою інтерактивного проекту «ТОМ: сьогодні вирішую Я». Проект розпочав свою роботу за ініціативою прем'єр-міністра 2000 р. для посилення впливу громадян на законодавчий процес. Функціонування проекту схоже до процесу законотворення: зареєстрований учасник вносить на розгляд громадськості ідею, яка коментується впродовж 14 днів, допрацьовується в разі потреби ініціатором, виноситься на голосування, після схвалення простою більшістю голосів підписується електронними підписами прихильників пропозиції (як правило, не більше 5-10 осіб) і направляється до уряду для відповіді, яка протягом місяця оприлюднюється на цьому ж порталі. Станом на кінець 2003 р. проект ТОМ вже мав близько 4 тис. зареєстрованих учасників і в середньому 80 тис. відвідувань щомісяця¹¹.

Загалом у Латвії працює чотири платформи електронних петицій, з яких тільки одна – державна. Однак MyVoice залишається єдиною успішною – в тому числі завдяки внутрішнім стандартам якості текстів петицій і послуг з експертної допомоги авторам. Секрет її успіху полягає не стільки в зручності та доступності, хоча і це важливо, скільки в якості петицій. Зараз на платформі відкривається близько 40% петицій, тоді як вісім років тому – не більше 30%. Такий приріст пояснюється поліпшенням якості ініціатив і більш серйозним ставленням авторів до змісту петицій.

На платформі немає автоматичної публікації після формальної перевірки відповідності законодавству, далеко не всі петиції відкриваються для збору підписів. У жовтні 2022 року MyVoice перейшов на новий домен

і в рамках проекту за фінансової підтримки Міністерства закордонних справ Латвії впроваджує новий інструмент, який дозволяє залучати до рецензування і редагування петицій експертів у різних галузях. В ході реалізації проекту в листопаді був опублікований звіт про перші підсумки з оцінкою ефективності такого нововведення, що стало поштовхом для дискусії політиків і громадянського суспільства про роль і місце платформ цифрової участі.

Попередні платформ електронної участі (е-участі) в Латвії створювалися за принципом «ми побудуємо, а люди прийдуть». Але без організаційної підтримки та стійкої моделі фінансування ці платформи не справили значного впливу на суспільство. Винятком стала платформа MyVoice, яка отримала публічну впізнаваність та реальний вплив на прийняття політичних рішень. З моменту її заснування у 2011 році, коли було запроваджено право громадян на пряме подання петицій до парламенту, громадські ініціативи, що надходять через MyVoice, змінили кілька законів і навіть призвели до однієї поправки до Конституції. З 2011 по 2019 рік до парламенту було подано 50 ініціатив громадян, 27 з яких були підтримані голосуванням. Серед схвалених ініціатив була конституційна поправка щодо запровадження відкритого голосування за президента в парламенті. Інші успішні петиції стосувалися запровадження системи депозиту тари на пляшки, надання мотоциклістам права користуватися смугами для громадського транспорту, державної підтримки лікування онкологічних захворювань та гепатиту С, автоматичного повернення переплаченого податку на прибуток, зниження ставки ПДВ на певні фрукти та овочі. За весь період функціонування платформи 85 законодавчих змін було прийнято парламентом, 27 звернень реалізовані на рівні муніципалітетів.

Крім високої результативності, а понад половина підписаних ініціатив мали реальні політичні наслідки, ще дві особливості MyVoice виділили її. По-перше, платформа значно розширила масштаби політичної

¹¹ www.civicua.org/servlet/DataLoad?t=3&c=1&q=46197

участі в Латвії. MyVoice дозволяє збирати підписи громадян Латвії віком від 16 років, розширюючи права для молоді. Необхідний поріг участі на MyVoice (10 000 підписів для національних та 2 000 для місцевих ініціатив) є значно нижчим, ніж кількість підписів, необхідна для законопроектів, ініційованих громадянами (одна десята частина виборців). По-друге, на відміну від більшості платформ для подання е-петицій, MyVoice встановила певні вимоги до змісту, зокрема конституційність та конкретність законодавчих пропозицій. Крім того, персонал платформи консулюється з експертами-волонтерами. Ці заходи спрямовані на підготовку якісних ініціатив.

Електронна участь визначається як участь громадськості в процесах розробки політики за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). У широкому сенсі це стосується різних заходів та платформ, що підтримують залучення зацікавлених сторін. Результати досліджень демонструють, що ІКТ можуть знижувати бар'єри для створення якіснішої участі в законотворчості, долаючи такі перешкоди, як необізнаність громадян щодо законодавчого процесу або складність правового матеріалу.

Засновники платформи MyVoice Крістофс Блаус та Яніс Ертс вирішили зосередитися на створенні можливостей для змін поточної політики, які були б більш раціональними, ніж проведення постійних референдумів. Процес подання ініціативи на платформі має наступний алгоритм:

1. Подання ідеї на портал.
2. Перевірка якості командою MyVoice.
3. Збір підписів.
4. Подання до Сейму (після отримання 10 000 підписів).
5. Впровадження в законодавство (у разі підтримки депутатами).

На відміну від звичайних петицій, MyVoice працює з «колективними зверненнями», до яких застосовуються суворіші вимоги щодо змісту (пропозиція конкретних законодавчих змін). З 2011 року опубліковано понад 500 ініціатив, більшість із них стосуються економіки, державного управління,

транспорту, екології та податків.

Подання колективних звернень регулюється Регламентом Сейму. Для звернень національного рівня встановлено поріг у 10 000 підписів громадян віком від 16 років. Важливо, що MyVoice розмежує ініціативи громадян та політичних партій (останні мають сплачувати внесок у 1000 євро для використання платформи).

Ініціативи фільтруються за 8 критеріями:

- 1) юридична можливість впровадження Сеймом (для загальнонаціональних звернень) або муніципалітетом (для місцевих ініціатив);
- 2) відсутність протиріччя конституції;
- 3) наявність конкретного рішення;
- 4) відповідність демократичним цінностям;
- 5) формулювання проти конкретних проблем/ідей;
- 6) правдивість та верифікованість тверджень;
- 7) відсутність граматичних помилок (латиська мова).
- 8) наявність ілюстративного зображення.

Команда, яка забезпечує функціонування платформи складається з директора, редакторів та програміста. MyVoice не отримує державних коштів, а фінансується за рахунок мікропожертв (у середньому 0,50–5 євро).

Щорічно збирається близько 30 000 євро, що забезпечує незалежність та сталість проекту.

Значний вплив ініціатив, поданих на MyVoice на законотворчий процес є показником того, що платформа стала мостом між громадянським суспільством та владою, забезпечуючи реальний вплив громадян на політичні рішення. Вже до кінця 2019 року до парламенту було подано 50 ініціатив, 27 з яких були підтримані голосуванням; водночас у 2020 році з 42 поданих ініціатив парламент схвалив 6. У публічних презентаціях MyVoice часто акцентує увагу на результативності як на ключовому чиннику успіху порталу. Платформа довела, що е-участь має бути змістовною та приводити до конкретних результатів у зміні політичного курсу.

Тексти найбільш популярних ініціатив

містили чітку та специфічну ідею, яку автори прагнули просувати¹². Важливим критерієм успіху є конкретність: ініціатива має бути реалістичною та фінансово можливою для впровадження. Багато успішних ініціатив апелювали до досвіду інших країн, позиціонуючи Латвію як державу, що «відстає». Очевидно, що риторика «сорому» позитивно впливає на популярність ініціативи. Значний емоційний резонанс викликали пропозиції, що стосувалися несправедливості, зміцнюючи переконання, що процеси в державному управлінні є недостатньо відкритими, мають корупційні ризики або що посадовці отримують надмірні привілеї. Загалом, емоційно насичені ініціативи з негативною конотацією залучали більшу кількість підписантів, хоча критерії публікації MyVoice вимагають, щоб формулювання підтримували певну конструктивну ідею.

Майже всі найпопулярніші ініціативи стали публічною відповіддю на події, що широко висвітлювалися в медіа. Проте не всі вони призвели до законодавчих змін. Наприклад, ініціатива «Про скасування податку на нерухомість для єдиного житла» зібрала понад 50 000 підписів, але не спричинила змін у податковому законодавстві через фіскальні міркування та політичну позицію правлячої коаліції. Такі чинники, як орієнтації політичних партій та коаліційні угоди залишаються визначальними для кінцевого результату.

MyVoice розширила канали участі, знизивши фінансові та часові бар'єри. Інтерв'ю активістів свідчать, що основною причиною подання ініціатив була складність просування ідей через традиційні політичні інститути і процеси. Для більшості респондентів платформа стала зручним способом привернути увагу громадськості та ЗМІ, заощаджуючи ресурси¹³.

¹² <https://www.manabalss.lv/i?status=featured&page=1>

¹³ Mergel, I., Edelmann, N., & Haug, N. (2019). Defining digital transformation: Results from expert interviews. *Government Information Quarterly*. 36(4).

Щодо слабких сторін електронного подання ініціатив громадян слід відмітити неоперативність процедур після їхнього надходження до органів влади (парламент чи муніципалітети). Громадяни відчувають розрив між наявною суспільною підтримкою та похідними змінами в політиці. Для деяких учасників процес виявився занадто трудомістким, що розвіяло міф про «демократію одного натискання кнопки» як просте рішення. Активісти іноді відчували себе невпевнено перед урядовцями під час слухань у комісіях, проте відзначали важливість ретельної підготовки, яка іноді перевершувала рівень підготовки представників міністерств.

Громадськість може легко відстежувати хід ініціатив на сайті MyVoice, проте на початку та в кінці процесу спостерігається дефіцит прозорості. Персонал MyVoice виконує важливу функцію «брамника», відбираючи якісно підготовлені пропозиції. Редакційні процеси та експертна оцінка суперечливих випадків можуть здаватися менш егалітарними, але це стимулює авторів до кращої підготовки. Варто зазначити, що імена експертів та авторів не розголошуються під час внутрішньої перевірки.

Певний брак прозорості помітний і після направлення ініціативи до парламенту. Хоча на сайті Сейму відображається прогрес розгляду, недосконалий дизайн ускладнює моніторинг для журналістів та громадян. Команда MyVoice намагається компенсувати це, консультуючи авторів щодо подальших кроків у разі отримання негативних висновків від комітетів.

Впливу на політику сприяє нейтральність платформи та рівень довіри до неї з боку основних стейкхолдерів – політичних партій та НУО. Деякі ініціативи були схвалені парламентом ще до збору 10 000 підписів, що свідчить про готовність політиків запозичувати готові рішення для технічних або простих у впровадженні питань.

Депутати парламенту загалом оцінюють е-участь позитивно, вбачаючи в ній можливість для комунікації з громадянами.

Політична нейтральність визнається ключовим принципом для підтримки довіри. Роль персоналу MyVoice обмежується інформаційною допомогою; вони не виступають критиками чи прибічниками конкретних ідей і не допомагають в організації протестів. Незважаючи на поодинокі залучення платформи в політичні суперечки (наприклад, щодо легалізації цивільного партнерства), більшість партій визнають її нейтральність та легітимність.

Платформа MyVoice представляє соціо-технічний підхід до е-демократії: технологічно простий інструмент із розвиненими внутрішніми процесами для підвищення якості громадянських ініціатив. Це підтверджує висновки, що е-участь найефективніша тоді, коли інституції та технології діють узгоджено. На основі латвійського досвіду можна зробити наступні висновки:

- високий рівень використання ІКТ та відносна відкритість парламентської системи Латвії стали підґрунтям успіху;

- важливість внутрішніх процесів перевірки якості та інформаційної підтримки активістів. Фільтрація контенту є критично важливою в епоху дезінформації, а фінансова незалежність через мікропожертви забезпечує довіру до платформи;

- зрозумілий онлайн-контент та наявність зворотного зв'язку дозволяють учасникам

бачити реальний вплив їхніх дій на процес прийняття рішень.

Висновки. Загалом в Латвії існують широкі можливості для використання цифрових інструментів для участі громадян. Поточний стан цифрового середовища в Латвії сприяє цифровій участі громадян. Необхідно забезпечити двосторонню комунікацію для підтвердження того, що публічна влада реагує на думку громадян і прагне залучати їх до процесу прийняття рішень. Успішним прикладом інструменту, що сприяє електронній участі громадян є недержавна платформа MyVoice, яка відрізняється від інших наявністю чітких фільтрів та залученням експертів-волонтерів, що комплексно сприяє змістовній якості звернень громадян.

Дослідження проведено на виконання міжнародного проєкту в сфері освіти ERASMUS-JMO-2023-HEI-TCH-RSCH-101126904 – «EUPART4UA: Участь громадян: виклики та європейський досвід для України» (спільний проєкт СумДУ, Еразмус+ Жан Моне Фонду та Виконавчого агентства з питань освіти та культури за підтримки ЄС). Підтримка Європейською комісією випуску цієї публікації не означає схвалення змісту, який відображає лише думки авторів, і Комісія не може нести відповідальність за будь-яке використання інформації, що міститься в ній.

Global practices in regulating special legal regimes

Tsytsiura Volodymyr

Colonel of Justice, Candidate of Legal Sciences,

Honored Lawyer of Ukraine,

Deputy Head of the Department for the Development of Military Justice and Cooperation with Law Enforcement Bodies of the Main Department of Military Justice of the Ministry of Defense of Ukraine, Ukraine

ORCID: 0009-0001-4201-7172

The topic of global practices in regulating special legal regimes is extremely relevant in today's world, as countries are constantly facing new challenges such as terrorism, armed conflicts, epidemics, natural disasters and other crisis situations. The introduction of special legal regimes, such as a state of emergency, martial law, and areas of ecological emergency, is a necessary tool for ensuring the safety of citizens, stabilising the situation, and enabling the state to respond effectively to existing threats. However, the introduction and implementation of measures during such regimes is often accompanied by restrictions on human rights and freedoms, so studying global practices is extremely important for developing effective, balanced and legitimate measures that comply with international standards and do not lead to violations of human rights and freedoms. The experience of recent decades – from the fight against terrorism to the COVID-19 pandemic and current armed conflicts – has highlighted the critical need to study global best practices in order to create a balanced and legitimate mechanism for applying measures under special legal regimes. At the same time, the experience of various countries shows that the successful application of special legal regimes depends on the ability of governments to find the optimal balance between the need to ensure security and the preservation of the fundamental rights and freedoms of citizens. Clear legislation regulating special legal regimes is the basis of legitimacy, which is why democratic countries have detailed laws defining the grounds for introducing such regimes, their duration, the list of measures, possible restrictions and mechanisms for their cancellation.

International law, in particular the Geneva Conventions and their protocols, as well as the provisions of the European Convention on Human Rights, establish standards that all democratic states must adhere to, and the use of international control mechanisms, such as the European Court of Human Rights, allows for the monitoring of government actions and the protection of citizens' rights in critical situations. In addition, the experience of many countries shows that open and transparent communication with the public is critical for the effective implementation of special legal regimes, in particular informing the public about the reasons for introducing a particular regime, its duration, the rationale for the measures and their purpose, which ultimately helps to prevent misinformation and justify the actions of the state authorities in a critical situation.

Міжнародний досвід регулювання заходів особливих правових режимів

Цицюра Володимир Іванович

полковник юстиції, кандидат юридичних наук,

заслужений юрист України,

заступник начальника Управління розвитку військової юстиції та взаємодії з правоохоронними органами Головного управління військової юстиції

Міністерства оборони України, Україна

ORCID: 0009-0001-4201-7172

Вступ. Попри те, що особливі правові режими (воєнний стан, надзвичайний стан та зон надзвичайної екологічної ситуації) є необхідним інструментом для захисту національної безпеки та реагування на критичні ситуації, їх застосування часто супроводжується значним обмеженням прав і свобод громадян, що створює складну проблему для держави. Проблема полягає у пошуку оптимального балансу між необхідністю рішучих державних дій у кризових ситуаціях та збереженням демократичних цінностей і верховенства права. Особливі правові режими часто надають владі широкі повноваження, що створює ризик зловживань, неправомірних обмежень прав громадян та підриву суспільної довіри. Непропорційні, затягнуті або неефективні заходи можуть призвести до довгострокових негативних соціально-економічних і політичних наслідків. Вирішення цієї проблеми вимагає глибокого аналізу міжнародної практики для формування моделі, яка буде одночасно ефективною, легітимною та відповідальною.

Отже з огляду на викладене, *метою статті* є аналіз та узагальнення міжнародного досвіду застосування заходів під час дії особливих правових режимів та спрямована на виявлення універсальних принципів, найбільш ефективних практик і типових помилок, що дозволить розробити рекомендації для вдосконалення національної системи в умовах сучасних загроз.

Виклад основного матеріалу. Правове регулювання заходів під час дії особливих правових режимів є складним завданням, оскільки воно стосується не лише забезпечення безпеки, а й захисту прав і свобод громадян, що вимагає балансу між обмеженнями та їх обґрунтованістю.

Міжнародний досвід у цій сфері є цінним джерелом знань для розробки національних стратегій та законодавства. Аналіз практик інших країн дозволяє виявити найбільш ефективні підходи до регулювання, а також уникнути помилок, які можуть мати негативні наслідки.

Сполучені Штати Америки (далі – США) мають багатий досвід правового регулювання надзвичайних ситуацій та заходів, які застосовуються в кризових умовах. Цей досвід може бути корисним для України при вдосконаленні власного законодавства про особливі правові режими.

Зокрема, конституційні основи регулювання надзвичайних ситуацій та військового стану в США не містять прямих положень про надзвичайний чи воєнний стан, проте передбачає можливість обмеження певних прав і свобод у кризових ситуаціях. Зокрема, стаття 1 Конституції США надає Конгресу право призупиняти дію привілею habeas corpus під час повстання або вторгнення, якщо цього вимагає громадська безпека¹. Такий підхід забезпечує гнучкість у реагуванні на кризові ситуації, але одночасно встановлює конституційні межі для можливих обмежень прав і свобод.

Законодавство США щодо надзвичайних повноважень Президента включає низку нормативно-правових актів, а саме, Закон про національні надзвичайні ситуації (National Emergencies Act) 1976 року², Закон про надзвичайні економічні повноваження (International Emergency Economic Powers Act) 1977 року³, Закон про оборону (Defense Production Act) 1950 року⁴. Ці акти визначають процедури оголошення надзвичайного стану, повноваження Президента в таких умовах, а також механізми контролю за їх реалізацією. Таким чином законодавство США щодо надзвичайних

¹ U.S. Constitution, Article I, Section 9, Clause 2. URL: <https://www.archives.gov/founding-docs/constitution-transcript>

² National Emergencies Act of 1976, U.S.C. Title 50, Chapter 34. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/50/chapter-34>

³ International Emergency Economic Powers Act of 1977, U.S.C. Title 50, Chapter 35. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/50/chapter-35>

⁴ Defense Production Act of 1950, U.S.C. Title 50, Chapter 55. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/50/chapter-55>

повноважень Президента функціонує як збалансована система стримувань і проти-ваг, що включає чіткі процедури оголошення надзвичайного стану, детальне визначення президентських повноважень в особливих умовах, ефективні механізми контролю за реалізацією надзвичайних повноважень.

Судовий та парламентський контроль за надзвичайними заходами є також важливим елементом американської системи. Зокрема, Конгрес США має право скасувати оголошений Президентом надзвичайний стан спільною резолюцією обох палат. В свою чергу судова система здійснює контроль за конституційністю заходів, що вживаються в умовах надзвичайного стану, і може визнати їх неконституційними, якщо вони непропорційно обмежують права і свободи громадян. Показовими в цьому аспекті є рішення Верховного суду США у справах *Youngstown Sheet & Tube Co. v. Sawyer* (1952)⁵ та *Hamdi v. Rumsfeld* (2004)⁶, які встановили межі президентських повноважень у кризових ситуаціях.

На підставі вищезазначеного досвід США щодо регулювання заходів під час дії особливих правових режимів демонструє важливість балансу між наданням необхідних повноважень органам виконавчої влади для ефективного реагування на кризові ситуації та забезпеченням належного контролю за їх діяльністю з боку законодавчої та судової гілок влади для запобігання зловживанням та порушенням прав людини.

Водночас, Європейські країни мають різноманітні моделі правового регулювання надзвичайних станів та воєнного стану, які можуть також бути корисними для України при вдосконаленні власного законодавства.

Регулювання особливих (надзвичайних) правових режимів у Франції базується на

⁵ *Youngstown Sheet & Tube Co. v. Sawyer*, 343 U.S. 579 (1952). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/343/579/>

⁶ *Hamdi v. Rumsfeld*, 542 U.S. 507 (2004). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/542/507/>

Конституції Франції (*Constitution française*) 1958 року⁷, яка передбачає наступні види надзвичайних правових режимів: надзвичайна ситуація (*état de catastrophe naturelle*) – надзвичайні повноваження Президента (стаття 16), стан облоги (*état de siège*) та надзвичайний стан (*état d'urgence*).

Надзвичайний стан детально регламентується Законом про надзвичайний стан 1955 року (зі змінами)⁸. Особливістю французької моделі є чітке розмежування різних видів особливих правових режимів залежно від характеру та інтенсивності загрози, а також наявність детальних процедур їх введення, продовження та припинення. Важливим елементом є також судовий контроль за обґрунтованістю та пропорційністю заходів, що вживаються в умовах особливих правових режимів. Ця модель забезпечує баланс між оперативним реагуванням на загрози національній безпеці та захистом демократичних цінностей і прав людини.

Німецька модель правового регулювання стану оборони (*Verteidigungsfall*) визначена в Основному законі Федеративної Республіки Німеччини 1949 року⁹ та вводиться у випадку збройного нападу на територію країни або неминучості такого нападу. Основний Закон також визначає особливості функціонування влади та її безперервності у цей період.

Характерною рисою німецької моделі є збереження парламентського контролю навіть в умовах стану оборони через створення Спільного комітету (*Gemeinsamer Ausschuss*), який виконує функції парламенту, якщо він не може зібратися.

Правовий режим надзвичайних ситуацій у Німеччині регулюється низкою законів

⁷ *Constitution française* du 4 octobre 1958. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGITEXT000006071194/2020-09-14/>

⁸ *Loi n° 55-385* du 3 avril 1955 relative à l'état d'urgence. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000695350/>

⁹ *Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland* vom 23. Mai 1949. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html>

і положень, які дозволяють державі реагувати на кризи, такі як стихійні лиха, терористичні акти чи інші серйозні загрози. Німецька модель правового регулювання надзвичайних ситуацій відзначається конституційною деталізацією та системою демократичних гарантій та демонструє можливість забезпечення ефективного державного управління в кризових ситуаціях при збереженні сутності демократичного устрою та підзвітності владних інституцій.

У Великій Британії, як і в інших країнах, існують особливі правові режими, які можуть застосовуватись у певних ситуаціях. Ці режими часто пов'язані з надзвичайними обставинами, такими як терористичні загрози, війна або інші кризи. Практика Великої Британії щодо антитерористичних та надзвичайних заходів базується на принципі парламентського суверенітету. Надзвичайні повноваження надаються виконавчій владі через прийняття парламентом відповідних законів. Ключовими актами у зазначеній сфері є: Закон про надзвичайні повноваження (Civil Contingencies Act) 2004 року¹⁰ та Закон про тероризм (Terrorism Act) 2000 року (з наступними змінами)¹¹. Важливою особливістю британської моделі є вимога регулярного перегляду та продовження парламентом надзвичайних повноважень, що забезпечує демократичний контроль за їх застосуванням.

Аналіз європейського досвіду свідчить про важливість розробки диференційованої системи особливих правових режимів з чіткими процедурами їх введення та контролю, забезпечення балансу між ефективністю надзвичайних заходів та захистом прав і свобод громадян, а також створення комплексної системи підготовки держави і суспільства до можливих кризових ситуацій.

¹⁰ Civil Contingencies Act 2004: United Kingdom Act of Parliament. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2004/36/contents>

¹¹ Terrorism Act 2000 : United Kingdom Act of Parliament. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/11/contents>

Ізраїльська модель правового реагування на безпекові виклики становить унікальний приклад, який є особливо цінний для України. В Ізраїлі діють декілька надзвичайних правових режимів, які можуть бути введені в дію у випадку надзвичайних ситуацій. Найважливіші з них це: 1) надзвичайний стан (Emergency Situation), що передбачає обмеження прав і свобод громадян, а також розширення повноважень уряду та військових; 2) особливий правовий режим (Special Military State), який може бути введений у разі війни або збройного конфлікту, що дає військовим додаткові повноваження та обмежує цивільні права; 3) спеціальні закони щодо тероризму, які дозволяють певні обмеження прав громадян, що підозрюються у терористичній діяльності. Особливо важливим виявився судовий прецедент, сформований рішенням Верховного Суду Ізраїлю у справі HCJ 3091/99 «The Association for Civil Rights in Israel v. The Knesset» від 08.05.2012¹², в якому суд фактично зобов'язав парламент переглянути законодавство про надзвичайний стан, оскільки його безперервне продовження з 1948 року створювало конституційні ризики. У відповідь Кнесет запровадив обов'язкову парламентську переатестацію кожного надзвичайного розпорядження уряду не рідше ніж раз на три місяці, що дозволило зберегти гнучкість реагування і одночасно посилити демократичний контроль.

Україні доцільно запозичити саме цей механізм «дискретного продовження» (запровадження процедури коли кожне надзвичайне розпорядження уряду підлягає обов'язковій парламентській переатестації не рідше ніж раз на три місяці, тобто, парламент повинен активно і регулярно схвалювати продовження кожного окремого надзвичайного заходу, а не просто автоматично продовжувати загальний надзвичайний стан) через його практичну ефективність. Наприклад, в Україні при

¹² The Association for Civil Rights in Israel v. The Knesset, HCJ 3091/99, Israeli Supreme Court, 8 May 2012. URL: <https://supremecourt.gov.il/en/Pages/default.aspx>

продовженні вчергове воєнного стану в січні 2026 року¹³, не було проведено жодного аналізу та доцільності необхідності продовження окремих обмежувальних заходів, які були запроваджені протягом 2022–2025 років.

Зона надзвичайної екологічної ситуації в зарубіжних країнах окремо як особливий правовий режим як в Україні не виділяється. Водночас, у багатьох країнах поняття «надзвичайної екологічної ситуації» або «екологічної кризи» закріплено на рівні законодавства, що дозволяє урядам вживати екстрених заходів для запобігання та ліквідації наслідків екологічних катастроф. Це може бути частиною загального законодавства про надзвичайні ситуації або окремим екологічним актом. Наприклад, у Канаді була прийнята та на сьогодні діє Програма з екологічних надзвичайних ситуацій, яка надає повноваження державним органам для реагування на розливи небезпечних речовин та інші інциденти.

Останніми роками у світі також набула поширення практика декларації «кліматичної надзвичайної ситуації» (climate emergency) на різних рівнях – від місцевих громад до національних парламентів. Це не завжди передбачає введення класичного надзвичайного стану, але є політичною заявою та зобов'язанням уряду вживати рішучіших заходів для боротьби зі зміною клімату. Прикладами таких декларацій є Велика Британія, парламент якої у 2019 році оголосив кліматичну надзвичайну ситуацію, що стало поштовхом для посилення політики щодо скорочення викидів¹⁴.

На основі аналізу міжнародного досвіду стосовно надзвичайних екологічних катастроф, можна виділити ключові аспекти застосування заходів правового режиму зон надзвичайної екологічної ситуації. Цей досвід

показує, що ефективне реагування на екологічні катастрофи залежить від поєднання кількох чинників, а саме: чіткого законодавства; гнучких механізмів реагування; прозорості дій влади та міжнародної співпраці. У багатьох країнах законодавство детально класифікує види надзвичайних ситуацій, включно з екологічними. Це дозволяє владі застосовувати пропорційні заходи залежно від масштабів та типу загрози. Наприклад, в США, створено Федеральне агентство з надзвичайних ситуацій (ФЕМА) для реагування на стихійні лиха та екологічні інциденти¹⁵. Крім цього, останнім часом уряди багатьох країн, такі як Велика Британія, Франція та Канада, оголошують «кліматичний надзвичайний стан»¹⁶. Це переважно політичний інструмент, що демонструє серйозність намірів уряду щодо боротьби зі зміною клімату, але може мати й правові наслідки. Він може стати підставою для прискореного ухвалення законів, що стосуються скорочення викидів, розвитку відновлюваної енергетики тощо.

Висновки. На основі аналізу міжнародного досвіду можна сформулювати низку рекомендацій щодо впровадження кращих світових практик у сфері правового регулювання заходів правового режиму особливих правових режимів в Україні.

Досвід різних країн показує, що успішне застосування особливих правових режимів залежить від здатності урядів знайти оптимальний баланс між необхідністю забезпечення безпеки та збереженням основоположних прав і свобод громадян.

Успішний міжнародний досвід свідчить, що заходи, які запроваджуються, мають бути пропорційними та адаптованими до конкретних загроз. Наприклад, під час пандемії COVID-19 уряди зосереджувалися на

¹³ Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні»: Закон України від 14.01.2026 №4757-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4757-20#Text>

¹⁴ Парламент Великої Британії оголосив надзвичайну ситуацію через зміну клімату URL: <https://www.bbc.com/news/uk-politics-48126677>

¹⁵ Fabbrini F. The recovery and resilience facility as a new legal technology of European governance. *Journal of European Integration*. 2024. № 47(1). С. 85–103. DOI: <https://doi.org/10.1080/07036337.2024.2361830>

¹⁶ Терентьєва А. Досвід держави Ізраїль щодо управління безпекою цивільного населення в умовах кризових ситуацій. *Науковий вісник: Державне управління*. 2023. № 2(14). С. 325.

карантинних обмеженнях, а під час воєнних конфліктів – на мобілізації та захисті території. Непропорційні або неадекватні заходи можуть бути не тільки неефективними, але й шкідливими.

Імплементация успішних зарубіжних підходів до регулювання заходів особливих правових режимів в Україні може здійснюватися за такими напрямками:

1. Впровадження механізмів парламентського контролю за заходами особливих правових режимів за німецькою та британською моделями. Зокрема, рекомендується доповнити Закони України «Про правовий режим воєнного стану», «Про правовий режим надзвичайного стану», «Про зону надзвичайної екологічної ситуації» положеннями про створення спеціального парламентського комітету для здійснення контролю за заходами особливих правових режимів, а також посилити роль та місце Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини надавши йому дієві механізми реагування (акти реагування в період дії особливих правових режимів повинні бути обов'язковими до виконання всіма державними органами влади та органами місцевого самоврядування), а також встановити обов'язок регулярного парламентського перегляду необхідності продовження заходів особливих правових режимів.

2. Адаптація американської практики розмежування повноважень між різними гілками влади в умовах кризових ситуацій, шляхом внесення змін та доповнень до Законів України «Про правовий режим воєнного стану», «Про правовий режим надзвичайного стану», «Про зону надзвичайної екологічної ситуації», які б чітко визначали межі повноважень органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, зокрема військових адміністрацій та військового командування в умовах особливих правових режимів, а також передбачили механізми стримувань і противаг для запобігання зловживанням з боку різних державних органів влади та органів місцевого самоврядування.

3. Запровадження ізраїльського досвіду інституціоналізації надзвичайних заходів через включення їх до постійного законодавства. Рекомендується розробити та прийняти закони, які б регулювали окремі аспекти забезпечення національної безпеки в кризових ситуаціях (наприклад, закон про критичну інфраструктуру, закон про кібербезпеку тощо). Крім цього для України корисним буде вивчення ізраїльського досвіду в частині інтеграції заходів забезпечення національної безпеки в повсякденне життя, зокрема, створення правових механізмів, які дозволяють швидко адаптуватися до нових загроз та швидко реагувати на них¹⁷.

4. Впровадження досвіду зарубіжних країн щодо створення ефективних механізмів судового контролю за дотриманням прав і свобод людини. Зокрема, рекомендується: 1) запровадити спеціалізовані судові процедури для розгляду справ, пов'язаних із застосуванням заходів особливих правових режимів, зокрема, скорочені строки розгляду, можливість дистанційної участі сторін, особливості доказування тощо; 2) створити систему надання безоплатної правової допомоги особам, чиї права були порушені внаслідок застосування заходів особливих правових режимів; 3) запровадити механізми моніторингу судових рішень щодо заходів особливих правових режимів з метою виявлення системних проблем та розробки рекомендацій щодо їх усунення.

¹⁷ Адаховський Д. Дотримання прав і свобод громадян під час воєнних дій: національний та міжнародний досвід. Права людини та гендерна рівність під час воєнних дій на території України: збірник тез доповідей учасників наукового форуму (17 червня 2022 року). Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2022. С. 6–11.

Legal status of a gig-specialist in Ukraine through the prism of European platform work regulation standards

Kazimyrova Olha

PhD Student at the Department of Labour Law and Social Security Law

National University «Odesa Law Academy», Ukraine

ORCID: 0009-0003-9185-8933

The article is devoted to a comprehensive analysis of the legal regulation of platform employment in the context of the digital transformation of the economy. The relevance of the study is driven by the rapid growth in the popularity of platform work. According to the forecasts of the Council of the EU, this atypical employment will encompass over 43 million people.

The purpose of the article is to study and compare the regulatory framework of platform employment in Ukraine through the prism of the nature of the gig-contract and its juxtaposition with the model of the presumption of employment relations being introduced in the European Union. In the article, the author analyzes and compares the terms «gig economy» and «platform economy», describing the key characteristics of platform work: the tripartite nature of relations, the discreteness of tasks, and the use of algorithmic management.

Particular attention is paid to the analysis of the Ukrainian gig-contract model within the Diia City legal regime. On this basis, the norms of the Law of Ukraine «On Stimulating the Development of the Digital Economy in Ukraine» No. 1667-IX, which introduced the institute of the gig-contract, and the EU Directive 2024/2831 on improving working conditions in platform work were analyzed. The author provides arguments that the presumption of the civil-law nature of such relations established by national legislation enters into a significant conflict with the vector of EU law development.

The study also examines the provisions of the British report «Good Work: The Taylor Review of Modern Working Practices» and the California Assembly Bill 5 (AB5), which laid the foundation for introducing methods to regulate work on digital platforms. A special place in the article is occupied by the practice of the Supreme Court of California in the case *Dynamex Operations West, Inc. v. Superior Court*, which established the «ABC test» for determining «employee» status.

Правовий статус гіг-спеціаліста в Україні крізь призму європейських стандартів регулювання платформної праці

Казімирова Ольга Олегівна

аспірантка кафедри трудового права та права соціального забезпечення

Національного університету «Одеська юридична академія», Україна

ORCID: 0009-0003-9185-8933

Вступ. Протягом останнього десятиліття ринок праці стрімко змінюється через розвиток цифрових платформ. Згідно інформації з офіційного сайту Ради ЄС, робота на платформах набрала популярності під час пандемії COVID-19. Через впроваджені обмеження відвідування магазинів та торгових

центрів, в пріоритеті стали онлайн-покупки та доставка товарів¹.

¹ EU rules on platform work: European Council, Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/platform-work-eu/> (дата звернення: 30.03.2026)

Гіг-економіка стає все більш популярною, проте разом з тим вона підняла одну з дискусійних проблем сучасного законодавства: трудове право виявилось ще не пристосованим до таких відносин. Звичний поділ на «найманих працівників» та «самозайнятих» більше не працює, адже платформи керують людьми не через прямі накази керівництва, а за допомогою алгоритмів штучного інтелекту.

Метою роботи є дослідження правової природи гіг-контракту в Україні та проведення його порівняльної характеристики з моделлю презумпції трудових відносин, що запроваджується у державах-членах Європейського Союзу щодо регулювання статусу зайнятості осіб на цифрових платформах. Адже у державах-членах ЄС, з грудня 2026 року буде закріплено презумпцію трудових відносин для осіб, що працюють на платформах. Проте у вітчизняному законодавстві закріплено гібридний статус, який поєднує цивільно-правову форму з окремими елементами, що приманні трудовим правовідносинами. Такий розрив може стати критичним і в подальшому потребуватиме гармонізації норм національного законодавства до вимог ЄС.

Сучасний ринок праці оперує двома ключовими поняттями: «гіг-економіка» та «платформна зайнятість». Згідно зі звітом Єврофонду (2018), термін «гіг-економіка» набув найбільшого поширення в англосаксонській правовій системі (Велика Британія та Ірландія)².

Своєю популяризацією у Великій Британії цей термін завдячує знаковому звіту «Good Work: The Taylor Review of Modern Working Practices» (2017), підготовленому на замовлення уряду Об'єднаного Королівства³. Ця

доповідь не лише закріпила поняття «гіг-економіка» на офіційному рівні, а й стала першою ґрунтовною спробою адаптувати трудове право до умов цифрової епохи, зосередившись на питаннях контролю, економічної залежності та соціального захисту осіб, які залучені до нетипової форми зайнятості через цифрові додатки (наприклад, Uber, Deliveroo) для продажу своєї праці.

Натомість у країнах континентальної Європи (Фінляндія, Німеччина, Австрія) частіше вживають термін «платформна економіка». Згідно з визначенням Єврофонду, це форма зайнятості, де онлайн-платформа виступає посередником: вона з'єднує замовників із виконавцями, які надають послуги за винагороду. Також Єврофонд виділяє такі ключові характеристики цієї моделі:

- тристоронній характер відносин (платформа – клієнт – виконавець);
- розбиття роботи на конкретні дискретні завдання;
- надання послуг «на вимогу»;
- використання алгоритмічного управління для моніторингу продуктивності⁴.

Робота на платформах стала однією з найшвидше зростаючих форм праці в світі, і Європа не стала винятком. За оцінками Ради ЄС, станом на 2022 рік лише в межах Європейського Союзу ця форма нетипової форми зайнятості охоплювала понад 28 мільйонів осіб та, згідно з прогнозами зросте до 43 мільйонів. Така статистика підтверджує стрімке зростання та набуття популярності такої форми зайнятості⁵.

Робота на платформах зазнає поступову еволюцію та суттєве розширення за демографічними показниками за останнє десятиліття. Якщо за даними Королівського інституту персоналу та розвитку (CIPD) станом на 2017 рік

² Eurofound (2018), Employment and working conditions of selected types of platform work, Publications Office of the European Union, Luxembourg. С. 9.

³ Taylor, M., G Marsh, D. Nicole and P. Broadbent, (2017), Good Work: The Taylor Review of Modern Working Practices. URL: <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a82dcdce5274a2e87dc35a4/good-work-taylor-review-modern-working-practices-rg.pdf> (дата звернення: 30.03.2026)

⁴ Eurofound (2018), Employment and working conditions of selected types of platform work, Publications Office of the European Union, Luxembourg. С. 9.

⁵ EU rules on platform work: European Council, Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/platform-work-eu/> (дата звернення: 30.03.2026)

гіг-економіка Великої Британії мала виразно «молоде обличчя», де майже 40% працівників становила молодь віком 18–29 років, то аналіз даних за 2023 рік вказує на залучення значно ширших та різноманітніших верств населення, залежно від характеру послуг⁶.

Наприклад, якщо це стосується сфери фізичних персональних послуг (побутовий ремонт, прибирання) або «роботи за столом» (онлайн-фріланс, дизайн, програмування) залучають переважно молодих спеціалістів, тоді як транспортний сектор демонструє іншу тенденцію. Зокрема, кур'єри виділяються як найстаріша категорія робочої сили в британській гіг-економіці: 43% осіб на цій посаді мають вік 50 років або більше. Винятком у транспортному сегменті є лише приватні водії, чий віковий профіль є дещо молодшим.

У звіті Єврофонду «Цифрова епоха. Умови зайнятості та праці на окремих видах платформної роботи» 2018 року, підкреслюється, що поширення платформної праці є закономірним результатом глобальних економічних змін. Де ключову роль відіграли, як Велика рецесія 2008–2010 років, так і пандемія COVID-19⁷.

На думку європейських експертів, зокрема з Німеччини та Італії, критично високі показники безробіття серед молоді після 2008 року спонукало молодих людей розглядати цифрові платформи як альтернативне джерело доходу. Черговими обставинами стали обмежені фінансові можливості клієнтів у поєднанні з карантинними обмеженнями під час пандемії, що в результаті стало підставою для величезного попиту на дешевші онлайн-сервіси та послуги, що

⁶ Cockett, J. and Willmott, B. (2023) The gig economy: What does it really look like? London: Chartered Institute of Personnel and Development. С. 94.

⁷ Eurofound (2018), Employment and working conditions of selected types of platform work, Publications Office of the European Union, Luxembourg. С. 11.

остаточно закріпило платформну роботу у сучасній економіці.

Досвід Швеції доводить, що, чим стабільнішою є ситуація на традиційному ринку праці, тим меншим є попит на роботу на платформах. Завдяки економічному зростанню та великій кількості якісних вакансій у компаніях, така форма нетипової зайнятості стає для шведів неактуальною та неконкурентоспроможною.

У більшості країн платформна робота зазвичай пов'язана з наданням висококваліфікованих інтелектуальних послуг онлайн, таких як ІТ-розробка, аналіз даних, дизайн чи переклад. Наступна сфера, яка набирає масштабування – це надання послуг з перевезення пасажирів або доставки товарів, наприклад, онлайн-сервіси з виклику таксі Uber, Uklon, Bolt, кур'єрська доставка Glovo або виконання різнопланових завдань через локальні платформи, як-от український сервіс Kabanchik.ua.

Наразі саме професійні онлайн-послуги та транспортна логістика є найбільш поширеними видами платформної праці як у країнах ЄС, так і в Україні. Побутові завдання, такі як прибирання, садівництво чи технічне обслуговування також поступово переходять у цифровий формат, проте на даний момент цей сегмент є менш масовим порівняно з професійними та транспортними послугами.

Стрімка експансія цифрового посередництва змушує тимчасові агентства з працевлаштування висловлювати свою критику, яка спричинена недобросовісною конкуренцією цифрових платформ. Так Нідерландська федерація агентств з працевлаштування (Algemene Bond Uitzendondernemingen – ABU), закликала уряд до регулювання цієї нетипової форми зайнятості, адже агентства «грають за строгими правилами»: забезпечують працівникам повний соціальний пакет (сплату відпускних, лікарняних, страхування), тоді як то цифрові платформи класифікують свої відносини з виконавцями як цивільно-правові,

де вони є лише посередниками, а особи, які надають послуги, є незалежними підрядниками, а не найманими працівниками⁸.

Критичним аспектом є те, що цифрові платформи часто зберігають фактичний контроль над робочим процесом, притаманний трудовим відносинам (здійснення контролю, встановлення графіків та вимог до завдань), проте юридично класифікують виконавців як незалежних підрядників. Це дозволяє їм уникати зобов'язання надавати таким спеціалістам соціальні гарантії, що передбачені законом.

Як наслідок, виникає дисбаланс умов добросовісної конкуренції на ринку праці: платформи отримують змогу демпінгувати ціни на свої послуги саме за рахунок суттєвої економії на соціальному пакеті для працівників. Що в результаті витісняє з ринку агентства зайнятості, які суворо дотримуються стандартів соціальної відповідальності. Це викликає гострі дебати на міжнародному рівні до яких долучилася навіть Всесвітня конфедерація зайнятості (World Employment Confederation – WEC)⁹.

Юрист Георгій Сандул, даючи інтерв'ю на телеканалі «I-UA.tv», висловив своє розуміння гіг-економіки: «Гіг- економіка – це темні віки, які були після падіння античності до класичного середньовіччя. Це абсолютне варварство. Це нехтування здобутками, які були за останні 200 років. Є цивілізовані правила. А гіг-економіка грає на тому, що ми взагалі не визнаємо будь-яких прав. У вас є лише додаток в телефоні і це може перекинутися на всі сфери зайнятості»¹⁰.

⁸ ABU (Algemene Bond Uitzendondernemingen) (2017), Werk in de platformeconomie, position paper, Committee for Social Affairs and Employment Roundtable Meeting, 16 November 2017, The Hague

⁹ Eurofound (2018), Employment and working conditions of selected types of platform work, Publications Office of the European Union, Luxembourg, С. 38.

¹⁰ Гіг-економіка: експерт розповів, як українцю не залишитися ошуканим. URL: <https://i-ua.tv/news/52222-hih-ekonomika-ekspert-rozpoviv-iak-ukraintsiu-ne-zalyshytysia-oshukanym> (Дата звернення: 30.03.2026)

Поділяючи занепокоєння експерта щодо ризиків деградації соціальних стандартів, вважаємо за необхідне уточнити юридичну суть цієї проблеми. Метафора «темних віків» у контексті гіг-економіки вказує на реальну небезпеку правового регресу – повернення від колективних гарантій трудового права до індивідуалізованого цивільно-правового найму.

На підставі цього у багатьох державах відбулися судові процеси на предмет встановлення статусу осіб, які зайняті на платформах: чи слід їх класифікувати, як найманих працівників, а не як самозайнятих осіб. Адже така форма зайнятості стирає межі цими правовими статусами.

Працівники платформ в Естонії мають можливість працювати за договором про надання послуг. У такому разі ці працівники вважаються самозайнятими особами, які надають послуги від свого імені, а умови їхнього працевлаштування регулюються Цивільним кодексом та Законом про зобов'язання¹¹.

Також у низці країн триває дискусія щодо запровадження третього статусу для працівників платформ, такого, що посідає проміжне положення між статусом найманого працівника та самозайнятої особи.

Україна стала однією з небагатьох країн, яка не просто веде дискусії, а вже імплементувала цей «третій статус» на законодавчому рівні через запровадження спеціального правового режиму Дія. City Законом України «Про стимулювання цифрової політики в Україні» від 15.07. 2021 року №1667-IX, де зазначено, що укладення та виконання гіг-контракту не є здійсненням підприємницької чи іншої господарської діяльності гіг-спеціаліста. Проте разом із тим законодавець у частині восьмій ст. 17 Закону зазначає,

¹¹ Eurofound (2018), Employment and working conditions of selected types of platform work, Publications Office of the European Union, Luxembourg, С. 44.

що укладення гіг-контракту не є підставою для виникнення трудових відносин¹².

Досліджуючи способи реалізації права на працю в цьому режимі, Ю.О. Саєнко звертає увагу, що Закон передбачає три моделі залучення фахівців:

За трудовим контрактом (ст. 16 Закону) – традиційна форма трудового договору (згідно з ч. 3 ст. 21 КЗпП), яка має строковий характер та забезпечує повний спектр гарантій трудового законодавства.

За гіг-контрактом (ст. 17 Закону) – це цивільно-правовий договір особливого типу, де суб'єктом виступає не «працівник», а «гіг-спеціаліст». Ключовою ознакою є презумпція цивільно-правового характеру відносин: за відсутності доказів введення в оману, такий контракт не може вважатися вступом у трудові відносини.

За класичними цивільно-правовими та господарськими договорами, які передбачають залучення ФОП або фізичних осіб за договорами підряду/надання послуг¹³.

С.М. Тарасюк акцентує увагу на формуванні принципово нового рівня захищеності фахівців, що працюють поза межами типового трудового найму. Ключовою перевагою цієї моделі є інтеграція елементів загальнообов'язкового соціального страхування (на випадок безробіття, тимчасової непрацездатності, вагітності та пологів) без безпосереднього набуття статусу «працівника».

Особливої уваги заслуговує встановлена законом імперативна заборона на розірвання гіг-контракту в період хвороби фахівця, що фактично переносить тягар соціальних ризиків з виконавця на замовника, нівелюючи характерну для класичної гіг-економіки

незахищеність. Проте через те, що закон не зобов'язує резидента Дія Сіті сплачувати ЄСВ у розмірі, вищому за мінімальний страховий внесок, існує ризик, що розмір допомоги по непрацездатності для гіг-спеціалістів буде лише на рівні мінімальної заробітної плати, а не з реальним рівнем їхнього доходу¹⁴.

Запозичено із трудового законодавства і порядок щодо часу виконання завдань та часу відпочинку гіг-спеціаліста, яка передбачає щорічну оплачувану перерву у виконанні робіт (наданні послуг) тривалістю не менше 17 робочих днів.

Така норма звичайно є необхідною та важливою у питанні гарантування права виконавця на відпочинок, проте така новела суперечить змісту ст. 903 ЦК України, якою передбачений обов'язок замовника оплачувати виключно фактично наданий обсяг послуг¹⁵.

Це свідчить про те, що гіг-контракт це цивільно-правовий договір, який має характеристики притаманні трудовим правовідносинам.

За оцінками, у 2021 році понад 90% працівників платформ в ЄС вважалися самозайнятими особами¹⁶. Проте судові процеси та оновлене законодавство у всьому світі все ж визнали залежний характер роботи на платформах.

Кузьменко Г.В при дослідженні впливу нетипових форм зайнятості на трудові відносини виявив, що першою країною, яка не лише запровадила, а й законодавчо закріпила механізм визнання судами прихованих трудових відносин без укладення

¹² Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні: Закон України від 15 лип. 2021 р. No 1667-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#Text> (Дата звернення: 30.03.2026)

¹³ Саєнко Ю.О. Способи реалізації права на працю в правовому режимі Дія-сіті. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «ПРАВО». 2023. Вип. 37. С. 89.

¹⁴ Тарасюк С.М. Особливості застосування гіг-контрактів резидентами правового режиму Дія Сіті. Юридичний вісник. 2022. Вип. 2 (63). С. 138.

¹⁵ Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року №435-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (Дата звернення: 30.03.2026)

¹⁶ EU Commission 2021/0414 Proposal for a directive of the European Parliament and of the council on improving working conditions in platform work [2021] <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52021PC0762> (Дата звернення: 30.03.2026)

трудового договору стали Сполучені Штати Америки¹⁷.

У 2019 році Каліфорнійською асамблеєю було прийнято Закон №5 (California Assembly Bill, AB5) з метою визначення єдиного підходу у визначенні статусу особи як незалежного підприємця чи найманого працівника. Основою алгоритму стало рішення Верховного суду Каліфорнії у справі *Dynamex Operations West, Inc. проти Вишого суду Лос-Анджелесу*.

Закон №5 (AB 5) створив і законодавчо закріпив презумпцію, що будь-яка особа, яка надає працю або послуги за винагороду, є працівником. Щоб спростувати це, сторона, яка наймає, повинна продемонструвати, що виконані три умови: (А) відсутність контролю за виконанням роботи, як за договором, так і фактично; (В) робота не входить до звичайного курсу діяльності наймача та (С) особа зазвичай займається «незалежно встановленою професійною діяльністю або бізнесом того ж характеру, що і виконувана робота»¹⁷.

Проте, як свідчить судова практика, найбільш дискусійним виявився саме пункт «А» цього алгоритму – відсутність контролю. У цьому контексті особливої наукової ваги набувають висновки, Метью Тейлора у вже згаданій праці «*Good Work: The Taylor Review of Modern Working Practices*», де автор стверджує, що в умовах цифрової трансформації класичне юридичне розуміння «контролю» (як прямих наказів та нагляду) стає дедалі складнішим для ідентифікації. Таким чином, Тейлор робить революційний для трудового права висновок: встановити повний адміністративний контроль у гіг-економіці майже неможливо, оскільки він маскується під «автономію» та «гнучкість» платформ.

Натомість автор пропонує змістити фокус із процесуального контролю на категорію економічної залежності. Автор вважає, що ключовим питанням має бути не те, чи каже платформа працівникові, коли йому виходити

на зміну, а те, чи має працівник реальну можливість працювати на іншого замовника без втрати свого доходу, рейтингу та доступу до ринку. Саме економічна залежність, а не формальний нагляд, визначає вразливість особи та потребу в її захисті¹⁸.

Така зміна фокусу з «контролю» на «залежність» знайшла своє відображення у Директиві ЄС 2024/2831, прийнятій у березні 2024 року. Рада ЄС фактично визнала, що сучасний контроль реалізується через алгоритмічне управління цифрових додатків, що значно посилює захист працівників на платформах, закріплюючи у ст. 6 презумпцію статусу працівника для осіб, які зайняті на платформах. Варто зауважити, що така презумпція почне діяти з 2 грудня 2026 року.

Особливої уваги заслуговує Розділ III (Статті 7–11), який вперше в історії міжнародного права регламентує алгоритмічний менеджмент. Законодавець ЄС визнав, що в цифрову епоху влада замовника реалізується не через письмові накази, а через програмний код. Ключовою тут є Стаття 10, яка встановлює право особи на людський перегляд автоматизованих рішень. Це означає, що алгоритм не може самостійно заблокувати акаунт або знизити рейтинг без можливості оскарження перед «живою» людиною¹⁹.

Висновки. Отже, дослідження дає змогу побачити, що сьогодні формуються два різні правові регулювання платформної зайнятості. Стратегія Європейського Союзу спрямована на реінтеграцію працівників на платформах у сферу дії трудового права шляхом встановлення презумпції трудових відносин.

¹⁸ Alex J. Wood (2019) *The Taylor Review: understanding the gig economy, dependency and the complexities of control*. URL: <https://ora.ox.ac.uk/objects/uuid:d495b7af-267f-4db1-bbad-ed8a8fe9b51/files/me22233ef9262f1ee71224b4250027774> (Дата звернення: 30.03.2026)

¹⁹ Directive (EU) 2024/2831 of the European Parliament and of the Council of 23.10.2024 on improving working conditions in platform work. <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/2831/oj> (Дата звернення: 30.03.2026)

¹⁷ Кузьменко Г.В. Вплив нестандартних форм зайнятості на правове регулювання трудових відносин в Україні. *Право і суспільство*. 2022. Вип. 5. С. 119.

Натомість вітчизняний підхід базується на інституціоналізації гіг-контракту як гібридної моделі, що поєднує цивільно-правову форму з окремими елементами трудових правових гарантій при одночасному законодавчому запереченні статусу найманого працівника.

З огляду на встановлений термін імплементації державами-членами ЄС Директиви до грудня 2026 року, можна спрогнозувати

можливий кардинальний розрив у цьому питанні між національним та європейським правовим полем. Основна суперечність полягатиме у природі наданих прав: якщо європейська модель розглядає соціальні гарантії (відпустки, лікарняні) як невід'ємну частину публічно-правового статусу працівника, то український законодавець трактує їх лише як складову цивільно-правового «соціального пакета».

Recht der Osteuropäischen Staaten (ReOS)
Issued quarterly
Passed for printing: 30.04.2026